

AKADEMİK TARİH VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Academic Journal of History and Idea

Review Article

Received: 19.02.2026

Accepted: 07.06.2026

Yoqubjon Ghulomov*

<https://orcid.org/0009-0002-0609-2869>

Soğuk Savaş Sonrası Tacikistan-Avrupa Birliği İlişkileri

Post-Cold War Tajikistan-European Union Relations

Öz

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde meydana gelen yapısal dönüşüm, Orta Asya devletlerinin dış politika yönelimlerini önemli ölçüde etkilemiştir. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Tacikistan, iç siyasal dönüşüm süreci ve bölgesel güvenlik koşulları doğrultusunda çok yönlü bir dış politika stratejisi geliştirmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği (AB), Orta Asya'ya yönelik stratejik yaklaşım kapsamında bölge ülkeleriyle siyasi diyalog, ekonomik iş birliği ve kurumsal düzenlemeler alanlarında ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Tacikistan ile AB arasındaki ilişkiler özellikle kalkınma yardımları, yönetim reformları, enerji politikaları ve sınır yönetimi gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde Tacikistan ile AB arasındaki ilişkilerin gelişimini incelemek ve bu ilişkilerin bölgesel siyaset ile güvenlik dinamikleri üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Araştırmada tarihsel ve çözümleyici yöntemler kullanılarak AB'nin Orta Asya politikaları kapsamında Tacikistan'a yönelik yaklaşım ele alınmıştır. Çalışmanın temel varsayımı, AB'nin Tacikistan ile ilişkilerini bölgesel istikrar, güvenlik ve kalkınma hedefleri doğrultusunda geliştirdiği; ancak bölgedeki jeopolitik rekabetin ve iç siyasal koşulların AB'nin etkisini belirli ölçüde sınırlandırdığı yönündedir. Bulgular, AB'nin özellikle kurumsal düzenlemelerin desteklenmesi, ekonomik kalkınma projeleri ve sınır güvenliği alanlarında önemli katkılar sunduğunu; buna karşılık bölgesel güç rekabeti ve iç siyasal dinamiklerin AB'nin etkinliğini sınırlayan temel unsurlar olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tacikistan, Avrupa Birliği, Orta Asya, bölgesel güvenlik, Soğuk Savaş

Abstract

The structural transformation that emerged in the international system following the end of the Cold War significantly influenced the foreign policy orientations of the Central Asian states. Having gained independence in 1991, Tajikistan developed

*Graduate Student at the Department of International Relations, Institute of Social Sciences, Kırıkkale University, Türkiye, ghulomoryoqub@gmail.com

Citation: Ghulomov, Y. (2026). Soğuk Savaş Sonrası Tacikistan-Avrupa Birliği İlişkileri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 13(3), 1-17.

Copyright and License Statement — © 2026 Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi (Academic Journal of History and Idea). This article is published as an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). The article may be used, shared, adapted, distributed, and reproduced in any medium or format for non-commercial purposes, provided that appropriate credit is given to the author(s) and the journal. The authors are solely responsible for the scientific, legal, and ethical content of the article; the editors and editorial board disclaim all responsibility.

a multidimensional foreign policy strategy shaped by domestic political transformation and regional security conditions. During this period, the European Union (EU), within the framework of its strategic approach toward Central Asia, sought to strengthen its relations with regional states in the fields of political dialogue, economic cooperation, and institutional arrangements. Relations between Tajikistan and the EU particularly intensified in areas such as development assistance, governance reforms, energy policies, and border management. The aim of this study is to examine the development of relations between Tajikistan and the EU in the post-Cold War period and to evaluate the effects of these relations on regional politics and security dynamics. Using historical and analytical methods, the study examines the EU's approach toward Tajikistan within the broader framework of its Central Asia policies. The main argument of the study is that the EU has developed its relations with Tajikistan in line with objectives related to regional stability, security, and development; however, geopolitical competition in the region and domestic political conditions have limited the EU's influence to a certain extent. The findings demonstrate that the EU has made significant contributions particularly in supporting institutional arrangements, economic development projects, and border security initiatives, while regional power competition and domestic political dynamics remain the principal factors limiting the EU's effectiveness.

Keywords: *Tajikistan, European Union, Central Asia, regional security, Cold War*

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası sistemin yapısında köklü dönüşümlere yol açmış ve bu dönüşüm yalnızca büyük güçler arasındaki güç dengelerini değil, aynı zamanda yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin dış politika yönelimlerini de derinden etkilemiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Tacikistan, yeni uluslararası sistemde hem devlet egemenliğini kurumsallaştırma hem de çok yönlü bir dış politika stratejisi geliştirme gerekliliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında iç siyasi kırılganlıklar, ekonomik zorluklar ve güvenlik sorunları ile mücadele eden Tacikistan, dış politikasında bölgesel ve küresel aktörler arasında denge kurmaya dayalı pragmatik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu çerçevede, Rusya ve Çin gibi bölgesel güçlerle yakın ilişkilerini sürdürürken Batılı aktörlerle de siyasi ve ekonomik iş birliğini geliştirmeye yönelmiştir (Asma & Koca, 2021).

Bu bağlamda, Avrupa Birliği (AB), Tacikistan'ın dış politikasında giderek daha önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde AB, Orta Asya'ya yönelik politikalarını yalnızca ekonomik ve ticari ilişkiler üzerinden değil, aynı zamanda siyasi diyalog, kalkınma yardımları, kurumsal reform destekleri ve güvenlik iş birliği gibi çok boyutlu araçlar aracılığıyla geliştirmiştir. Bu durum, Tacikistan ile AB arasındaki ilişkilerin yalnızca ekonomik iş birliğiyle sınırlı olmayan, aynı zamanda siyasi ve normatif boyutlar içeren çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Mutlu, 2023).

Tacikistan ile AB arasındaki resmî ilişkiler 1992 yılında diplomatik temasların kurulmasıyla başlamış, ikili ilişkilerin kurumsal çerçevesi ise 2004 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (Partnership and Cooperation Agreement-PCA) ile oluşturulmuştur. Söz konusu anlaşma, 1 Ocak 2010 tarihinde yürürlüğe girerek taraflar arasındaki siyasi diyalogun geliştirilmesi ve ekonomik iş birliğinin derinleştirilmesi açısından temel hukuki zemini sağlamıştır. PCA, ticaret ve yatırım ilişkilerinden siyasi diyaloga, bölgesel güvenlikten hukukun üstünlüğünün desteklenmesine kadar geniş bir alanı kapsayarak Tacikistan-AB ilişkilerinin kurumsallaşmasına katkı sunmuştur. Bunun yanı sıra, AB'nin Orta Asya'ya yönelik politikaları 2019 yılında güncellenen

AB-Orta Asya Stratejisi ile daha kapsamlı bir çerçeveye kavuşturulmuş ve AB'nin bölgedeki siyasi, ekonomik ve normatif etkisini artırma hedefi açık biçimde ortaya konmuştur (Emir, 2024).

Her ne kadar Tacikistan ile AB arasındaki ilişkiler son yıllarda kurumsal ve ekonomik açıdan gelişim göstermiş olsa da bu ilişkilerin niteliği ve sürdürülebilirliği konusunda akademik literatürde önemli tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle AB'nin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi normatif değerlere dayalı dış politika yaklaşımı ile Tacikistan'ın egemenlik hassasiyetleri, rejim güvenliği kaygıları ve kalkınma öncelikleri arasında belirli bir gerilim alanı oluşmaktadır. Bu durum, Tacikistan-AB ilişkilerinin gelişimini etkileyen temel yapısal dinamiklerden biri olarak öne çıkmaktadır (Mutlu, 2023). Mevcut literatür, AB'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarını genel bir çerçevede ele almakla birlikte, Tacikistan özelinde AB'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarındaki etkisini bütüncül bir kuramsal perspektifle inceleyen çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Özellikle Tacikistan'ın dış politika öncelikleri ile AB'nin normatif dış politika yaklaşımı arasındaki etkileşimi analiz eden çalışmaların sınırlı olması, bu alanda önemli bir araştırma boşluğuna işaret etmektedir. Bu çalışma, söz konusu literatür boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde formüle edilmiştir: Soğuk Savaş sonrası dönemde Tacikistan ile AB arasındaki ilişkiler hangi siyasi, ekonomik ve güvenlik dinamikleri üzerinden gelişmiştir ve AB bu ilişkilerde ne ölçüde etkili bir aktör konumunda olabilmıştır? Bu temel soruya bağlı olarak çalışmada şu alt sorulara yanıt aranacaktır: Tacikistan'ın dış politika öncelikleri, AB ile kurulan ilişkilerin şekillenmesinde nasıl bir rol oynamaktadır? AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejik yaklaşımları, Tacikistan bağlamında ne ölçüde uygulanabilirlik göstermektedir? Güvenlik ve kalkınma temelli iş birliği alanları, Tacikistan-AB ilişkilerinin uzun vadeli sürdürülebilirliğini nasıl etkilemektedir?

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, neorealizm ve Normatif Güç Avrupa (Normative Power Europe) yaklaşımlarına dayanmaktadır. Neorealist perspektif, Tacikistan'ın dış politika tercihlerini ve bölgesel güvenlik ortamı içerisinde hayatta kalma ile güvenliğini maksimize etme çabalarını açıklamak açısından önemli bir analitik araç sunmaktadır. Buna karşılık Normatif Güç Avrupa yaklaşımı, AB'nin dış politikasında demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normatif değerlerin belirleyici rolünü vurgulamakta ve AB'nin Tacikistan'a yönelik reform beklentilerinin analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu iki teorik yaklaşımın birlikte kullanılması, Tacikistan-AB ilişkilerinin hem güvenlik ve çıkar temelli hem de normatif ve değer temelli boyutlarını bütüncül bir biçimde değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Araştırmanın temel veri kaynaklarını AB'nin resmî strateji belgeleri, Tacikistan ile AB arasında imzalanan anlaşmalar, uluslararası kuruluşlara ait raporlar ve ilgili akademik literatür oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan belge analizi yöntemi, resmî politika metinlerinin ve stratejik belgelerin sistematik biçimde incelenmesini

kapsamakta ve Tacikistan-AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi ile mevcut dinamiklerini ortaya koymada önemli bir araç sunmaktadır. Bunun yanı sıra karşılaştırmalı analiz yöntemi, AB'nin Tacikistan'a yönelik politikalarının Orta Asya genelindeki yaklaşımıyla birlikte değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, Tacikistan ile AB arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl şekillendiğini kuramsal ve analitik bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın bulgularının, AB'nin Orta Asya politikalarının anlaşılmasına katkı sağlamasının yanı sıra Tacikistan'ın dış politika stratejilerinin uluslararası ilişkiler literatüründeki yerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sunması beklenmektedir.

Yöntem ve Kuramsal Çerçeve

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Araştırmada tarihsel analiz, belge incelemesi ve karşılaştırmalı değerlendirme yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikalarına ilişkin strateji belgeleri, Tacikistan ile AB arasında imzalanan resmî anlaşmalar, uluslararası kuruluş raporları ve ilgili akademik literatür sistematik biçimde incelenmiştir. Çalışmada Tacikistan-AB ilişkileri; güvenlik, ekonomik iş birliği, yönetim ve bölgesel istikrar boyutları çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi neorealizm ve Normatif Güç Avrupa yaklaşımına dayandırılmıştır. Neorealist yaklaşım, Tacikistan'ın güvenlik merkezli dış politika tercihlerini ve bölgesel güç dengeleri içindeki konumunu açıklamak açısından kullanılmıştır. Normatif Güç Avrupa yaklaşımı ise Avrupa Birliği'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normatif değerler temelinde geliştirdiği dış politika anlayışının Tacikistan'a yansımalarını değerlendirmede analitik bir çerçeve sunmuştur. Bu doğrultuda çalışma, Tacikistan-AB ilişkilerini hem çıkar ve güvenlik temelli dinamikler hem de normatif ve kurumsal etkileşimler üzerinden bütüncül biçimde incelemeyi amaçlamaktadır.

Tarihsel Arka Plan: Soğuk Savaş Sonrası Tacikistan

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, Orta Asya'da derin siyasi ve toplumsal değişimlerin kapısını aralamıştır. Bu süreçte Tacikistan, yeni bağımsızlığını kazanmış fakat aynı zamanda en kırılgan devletlerden biri olarak öne çıkmıştır. Bağımsızlık sonrasında yaşanan siyasal belirsizlikler, ekonomik daralma, yıkıcı iç savaş ve zorlu devlet inşası çabaları; hem ülke içindeki dengeleri hem de dış politikadaki yönelimleri belirleyen başlıca unsurlar hâline gelmiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası Tacikistan'ın tarihsel arka planı; bağımsızlığın yarattığı kurumsal boşluklar, değişen bölgesel güç dengeleri, iç savaş sonrasında yürütülen yeniden yapılanma süreci ve uluslararası sisteme uyum sağlama arayışları birlikte ele alınarak değerlendirilmelidir (Asma & Koca, 2021).

Sovyetler Birliği döneminde Tacikistan, merkezden planlanan ekonomik sisteme sıkı biçimde bağlanmış ve ekonomisi büyük ölçüde pamuk üretimine dayalı tek yönlü bir yapıya dönüşmüştür.

Bu durum, ekonomik çeşitliliğin gelişmesini engellemiş ve ülkenin Sovyet merkez bütçesine olan bağımlılığını giderek artırmıştır. Bağımsızlığın ardından Moskova'dan gelen mali yardımların aniden kesilmesi ise ekonomide sert bir daralmaya yol açmış; üretimde düşüş, işsizlikte artış ve kamu kurumlarında ciddi işlev kayıpları ortaya çıkmıştır (Kafkasyalı & Tacibayev, 2012). Öte yandan Sovyet döneminden miras kalan zayıf kurumsal yapı ile bölgesel elitler arasındaki rekabet, henüz kuruluş aşamasındaki devletin siyasi istikrarını başından itibaren kırılgan bir zemine sürüklemiştir.

1992-1997 yılları arasında yaşanan Tacikistan İç Savaşı, ülkenin Soğuk Savaş sonrası tarihini şekillendiren en kritik dönüm noktalarından biri olmuştur. Çatışmalar; eski komünist kadrolar, İslami ve demokratik muhalefet hareketleri ile farklı bölgesel güç odakları arasındaki sert iktidar mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Savaş süreci yalnızca siyasi dengeleri sarsmakla kalmamış, aynı zamanda toplumun sosyal dokusunda ve ülke ekonomisinde derin tahribat yaratmıştır. On binlerce insanın hayatını kaybetmesi, yüz binlerce kişinin göç etmek zorunda kalması ve altyapının büyük ölçüde zarar görmesi, savaşın yıkıcı boyutunu açık biçimde ortaya koymuştur (Taflıoğlu, 2020). Bu dönemde devlet otoritesinin zayıflaması, güvenlik boşluklarının büyümesine ve ülkenin istikrarsız bir ortama sürüklenmesine de zemin hazırlamıştır.

1997'de imzalanan Genel Barış Anlaşması, Tacikistan için savaş sonrası yeni bir siyasal dönemin başlangıcını oluşturmıştır. Birleşmiş Milletler'in ve bölgesel aktörlerin arabuluculuğunda sağlanan bu uzlaşma, muhalif grupların siyasal sisteme dâhil edilmesini ve belirli ölçüde güç paylaşımını öngören mekanizmaların kurulmasını hedeflemiştir (Kafkasyalı & Tacibayev, 2012). Anlaşma, ülkede görece bir istikrar ortamı yaratarak silahlı çatışmaların sona ermesine katkı sağlamış; ancak ilerleyen yıllarda merkezi otoritenin giderek güçlenmesi ve muhalefet alanının daralması gibi sonuçlar da doğurmuştur (Taflıoğlu, 2020). Emomali Rahmon liderliğinde şekillenen yeni yönetim anlayışı ise istikrar ve güvenlik söylemini merkeze alarak güçlü liderlik modelinin kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında Tacikistan'ın karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biri, savaşın yıkıcı etkileriyle sarsılan ekonominin yeniden yapılandırılması olmuştur. İç savaşın bıraktığı ağır tahribat ve Sovyet döneminde bağlı olunan pazarların kısa sürede ortadan kalkması, ülkeyi uluslararası finans kuruluşlarına ve dış yardımlara daha bağımlı bir konuma sürüklemiştir. Piyasa ekonomisine geçiş amacıyla uygulanan reformlar makroekonomik istikrarı hedeflese de işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi kronik sorunlar uzun süre devam etmiştir (Gazel, 2022). Bu süreçte özellikle Rusya'ya çalışmak amacıyla giden emekçilerin gönderdiği dövizler, ülke ekonomisinin temel gelir kaynaklarından biri hâline gelmiş; göç olgusu ve işçi dövizleri, Tacikistan'ın ekonomik yapısını belirleyen başlıca unsurlar arasında yer almıştır.

Soğuk Savaş sonrasında güvenlik meselesi, Tacikistan'ın devlet politikalarının merkezinde yer alan en hassas başlıklardan biri olmuştur. Afganistan ile paylaştığı uzun ve geçirgen sınır hattı; sınır

güvenliği sorunlarını, radikal silahlı grupların olası etkilerini ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi sınır aşan tehditleri sürekli gündemde tutmuştur. Bu nedenle Tacikistan, güvenlik alanında özellikle Rusya ile yakın iş birliğini sürdürmüş; askerî ve stratejik konularda Moskova'ya dayalı bir güvenlik yaklaşımı benimsemiştir. Bununla birlikte Çin ile hem ekonomik hem de güvenlik alanında ilişkiler geliştirilmiş ve Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde bölgesel istikrar arayışlarına aktif katılım sağlanmıştır (Kamalov, 2011). Bu güvenlik odaklı yönelim, Tacikistan'ın dış politika tercihlerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında Tacikistan'da siyasal yapı giderek daha merkezi bir karakter kazanmış ve otoriter eğilimler belirginleşmiştir. Seçim süreçleri, siyasi özgürlükler ve muhalefetin hareket alanı konusunda uluslararası kuruluşların eleştirileri sürerken; yönetim, istikrar ve güvenlik söylemini öne çıkararak siyasi kontrol mekanizmalarını güçlendirmiştir. Bu durum, demokratikleşme adımlarının sınırlı kalmasına yol açmış; ancak iç savaşın yarattığı kırılgan ortam ve istikrarın korunması gerekliliği gerekçe gösterilerek güçlü liderlik anlayışı siyasal sistemin temel unsurlarından biri olarak varlığını sürdürmüştür (Kafkasyalı & Tacibayev, 2012).

Genel çerçevede değerlendirildiğinde Soğuk Savaş sonrası Tacikistan'ın tarihsel arka planı; bağımsızlık sonrasında ortaya çıkan kurumsal zayıflıklar, iç savaşın bıraktığı derin toplumsal ve siyasal etkiler, ekonomik yeniden yapılanma çabaları, sürekli hissedilen güvenlik kaygıları ve çok yönlü dış politika arayışları etrafında şekillenmiştir. Bu çok katmanlı dönüşüm süreci, hem ülkenin iç siyasi düzenini hem de uluslararası aktörlerle kurduğu ilişkilerin yönünü belirleyen temel dinamikleri oluşturmuştur. Tacikistan'ın bağımsızlık sonrası deneyimi yalnızca bir devlet inşaa süreci olarak değil; aynı zamanda küresel sistem içerisinde varlığını sürdürme ve istikrarı koruma çabası olarak da değerlendirilmelidir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası tarihsel arka plan, ülkenin günümüzdeki siyasi, ekonomik ve diplomatik yönelimlerini anlamak açısından önemli bir analitik zemin sunmaktadır (Emir, 2024).

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası ve Tacikistan'ın Stratejik Konumu

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından AB, Orta Asya'ya yönelik yaklaşımını küresel güvenlik, enerji politikaları ve bölgesel istikrar perspektifinden yeniden şekillendirmiştir. 1990'lı yılların başında daha çok teknik yardım ve kalkınma odaklı yürütülen ilişkiler, ilerleyen süreçte güvenlik, yönetim ve bölgesel iş birliği gibi çok boyutlu alanlara doğru genişlemiştir. AB'nin Orta Asya'ya yönelik politikası, özellikle 2007 Orta Asya Stratejisi ile kurumsal bir çerçeve kazanmış; 2019 yılında güncellenen strateji ile sürdürülebilir kalkınma, dayanıklılık ve bölgesel iş birliği öncelikli politika alanları hâline gelmiştir (Aktürk, 2010). Bu bağlamda Tacikistan, sahip olduğu jeopolitik konum ve üstlendiği güvenlik rolü nedeniyle AB açısından giderek daha önemli bir stratejik ortak olarak öne çıkmaktadır.

AB'nin Orta Asya politikasının merkezinde, bölgesel istikrarın güçlendirilmesi ve ortaya çıkabilecek güvenlik risklerinin yönetilmesi yer almaktadır. Afganistan'a komşu konumu nedeniyle Tacikistan, özellikle sınır güvenliği ve terörle mücadele bağlamında AB'nin stratejik değerlendirmelerinde özel bir önem kazanmıştır. Afganistan kaynaklı istikrarsızlık, düzensiz göç ve sınır ötesi tehditler, AB'nin Tacikistan ile güvenlik alanındaki iş birliğini derinleştirmesine zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede AB; sınır yönetimi, gümrük modernizasyonu ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadeleye yönelik projeler aracılığıyla Tacikistan'ın kurumsal ve operasyonel kapasitesini desteklemiştir (Budak, 2013). Söz konusu girişimler sayesinde Tacikistan yalnızca kendi ulusal güvenlik altyapısını güçlendirmekle kalmamış; aynı zamanda Avrupa'nın doğu sınırlarının güvenliği açısından stratejik bir tampon bölge işlevi üstlenen önemli bir aktör hâline gelmiştir.

AB'nin Orta Asya politikasında ekonomik kalkınma ve bölgesel entegrasyon, güvenlik boyutunu tamamlayan temel unsurlar arasında yer almaktadır. AB, Orta Asya ülkelerinde piyasa ekonomisine geçiş sürecini desteklemek ve yapısal ekonomik reformları teşvik etmek amacıyla uzun vadeli kalkınma programları yürütmüştür. Ekonomik kırılganlıkları ve dış yardımlara olan görece bağımlılığı nedeniyle Tacikistan, AB kalkınma yardımlarından en fazla yararlanan ülkelerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu kapsamda AB fonları özellikle kırsal kalkınma, eğitim sisteminin güçlendirilmesi, enerji altyapısının modernizasyonu ve kamu yönetimi reformları gibi alanlarda yoğunlaşmıştır (Mutlu, 2023). Söz konusu projeler, Tacikistan'ın ekonomik kapasitesinin artırılmasına katkı sağlamakla kalmamış; aynı zamanda ülkenin AB ile ekonomik ilişkilerinin kurumsal bir zemine oturmasına ve uzun vadeli iş birliği mekanizmalarının güçlenmesine de imkân tanımıştır.

Tacikistan'ın stratejik konumu, yalnızca güvenlik dinamikleriyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda bölgesel ulaşım ağları ve enerji projeleri bağlamında da dikkat çekmektedir. Orta Asya'nın güneyinde konumlanan ülke; Çin, Afganistan ve diğer Orta Asya devletleri arasında doğal bir geçiş hattı oluşturarak bölgesel bağlantısallık açısından önemli bir coğrafi avantaj sunmaktadır. AB'nin Avrasya bağlantı stratejileri kapsamında ulaştırma koridorlarının geliştirilmesine yönelik politikaları, Tacikistan'ı potansiyel bir transit ülke olarak öne çıkarmıştır (Muhsin, 2025). Bununla birlikte ülkenin sahip olduğu yüksek hidroelektrik potansiyeli, sürdürülebilir enerji projeleri ve bölgesel enerji ağlarına entegrasyon kapasitesi, Tacikistan'ın AB'nin enerji güvenliği perspektifinde dolaylı fakat stratejik bir rol üstlenmesine zemin hazırlamaktadır.

AB'nin Orta Asya politikasında normatif unsurlar, güvenlik ve ekonomik çıkarlarla birlikte belirleyici bir rol oynamaktadır. Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerler, AB dış politikasının kurucu ilkeleri arasında yer almakta; bu çerçevede Tacikistan'da iç savaş sonrası dönemde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik çeşitli projeler yürütülmüştür. Kamu yönetimi reformları, eğitim alanındaki destek programları ve sivil toplumun geliştirilmesine yönelik

girişimler, AB'nin ülkedeki normatif dönüşümü teşvik etme çabasının somut örnekleri arasında yer almıştır. Bununla birlikte Tacikistan'da siyasi sistemin giderek merkezileşmesi ve muhalefet alanının daralması, AB-Tacikistan ilişkilerinde zaman zaman normatif gerilimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Emir, 2024). Buna rağmen AB, değer temelli yaklaşımı ile pragmatik güvenlik ve istikrar öncelikleri arasında denge kurmaya yönelik esnek bir politika izlemeye çalışmıştır.

Öte yandan Tacikistan'ın dış politika tercihleri de AB'nin Orta Asya politikasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Rusya ve Çin'in bölgedeki güçlü varlığına rağmen Tacikistan, çok yönlü bir dış politika izleyerek AB ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu strateji, ülkenin uluslararası sistemde denge kurma, ekonomik ortaklıklarını çeşitlendirme ve dış bağımlılığı azaltma arayışının bir parçası olarak değerlendirilebilir (Mutlu, 2023). AB ise bu çok yönlü diplomasi yaklaşımını destekleyerek hem ikili ilişkileri derinleştirmeyi hem de bölgesel iş birliği mekanizmalarının kurumsallaşmasını teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Bununla birlikte AB'nin Orta Asya politikasının yapısal sınırlılıkları da bulunmaktadır. Rusya'nın özellikle güvenlik ve askerî alanlardaki tarihsel nüfuzu ile Çin'in bölge ekonomisindeki artan yatırım kapasitesi, AB'nin etki alanını çoğunlukla kalkınma yardımları, teknik iş birliği ve normatif politika araçlarıyla sınırlı tutmaktadır. Tacikistan'ın dış politika öncelikleri, bölgesel güçlerle kurduğu bağımlılık ilişkileri ve ekonomik kırılganlıkları da AB'nin bölgedeki nüfuzunu dengeleyen unsurlar arasında yer almaktadır (Emir, 2024). Ayrıca coğrafi mesafenin yarattığı lojistik zorluklar ve sınırlı ticaret hacmi, AB-Tacikistan ilişkilerinin kapsamlı bir stratejik ortaklık düzeyine ulaşmasını zorlaştıran yapısal engeller olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak AB'nin Orta Asya politikası; güvenlik iş birliği, ekonomik kalkınma, bölgesel bağlantısallığın güçlendirilmesi ve normatif değerlerin teşviki gibi çok katmanlı hedefler üzerine inşa edilmiştir. Tacikistan ise Afganistan'a komşu olması, sınır güvenliği açısından oynadığı kritik rol, yüksek hidroelektrik potansiyeli ve stratejik jeopolitik konumu nedeniyle AB'nin bölgesel stratejisinde özel bir yer edinmektedir. AB-Tacikistan ilişkileri büyük ölçüde güvenlik işbirliği ve kalkınma projeleri çerçevesinde gelişirken; demokratikleşme, insan hakları ve yönetim konularındaki farklı yaklaşımlar ilişkilerin kapsamını ve derinliğini belirleyen temel sınırları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Tacikistan, AB'nin Orta Asya politikasında hem stratejik bir ortak hem de normatif dönüşüm politikalarının uygulama alanı olarak öne çıkan özgün bir ülke konumundadır (Türk, 2017).

Tacikistan-Avrupa Birliği İlişkilerinin Temel Boyutları

Tacikistan ile AB arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş sonrası dönemde şekillenen çok boyutlu bir iş birliği çerçevesi içinde gelişmiştir. Bu ilişkiler temel olarak güvenlik ve sınır yönetimi, ekonomik kalkınma ve teknik yardım, yönetim ve kurumsal reformlar ile eğitim ve toplumsal kapasite geliştirme alanlarında yoğunlaşmaktadır. Afganistan'a komşu olması nedeniyle Tacikistan,

AB'nin bölgesel güvenlik politikalarında önemli bir konuma sahip olurken; ekonomik kırılganlık ve kalkınma ihtiyaçları da AB destekli projelerin artmasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normatif hedefleri, Tacikistan'ın iç siyasi yapısı ile ilişkilerde belirleyici bir unsur olmuştur (Mutlu, 2023). Bu çerçevede Tacikistan-AB ilişkileri, bir yandan pragmatik güvenlik ve kalkınma iş birliğine dayanırken diğer yandan normatif beklentiler ve siyasi gerçeklikler arasında şekillenen dinamik ve çok katmanlı bir ortaklık olarak değerlendirilmektedir.

Siyasi Diyalog ve Kurumsal İşbirliği

Tacikistan ile AB arasındaki siyasi diyalog ve kurumsal iş birliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen ilişkilerin temel unsurlarından biri olarak öne çıkmıştır. Tacikistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından uluslararası sisteme entegrasyon arayışı hız kazanırken, AB de Orta Asya'ya yönelik dış politika araçlarını genişleterek bölge ülkeleriyle daha düzenli ve kurumsal siyasi temaslar kurmaya başlamıştır. Bu süreçte oluşturulan siyasi diyalog mekanizmaları yalnızca klasik diplomatik görüşmelerle sınırlı kalmamış; yönetim reformları, kamu yönetiminin kurumsal kapasitesinin artırılması ve idari modernizasyon gibi alanları da kapsayan çok boyutlu bir iş birliği yapısına dönüşmüştür (Boyun & Gürlek, 2025). Bu yönüyle AB-Tacikistan siyasi ilişkileri, kurumsal dönüşüm ve karşılıklı kapasite geliştirme hedefleri etrafında şekillenen uzun vadeli bir ortaklık zemini oluşturmıştır.

Tacikistan-AB ilişkilerinde siyasi diyalog süreci, düzenli istişare toplantıları, insan hakları diyalogları ve sektörel komiteler aracılığıyla zamanla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu mekanizmalar, taraflar arasında yalnızca diplomatik temasların sürdürülmesini değil; aynı zamanda yönetim standartlarının geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi gibi alanlarda süreklilik arz eden bir iş birliği zemini oluşturmıştır. AB, Orta Asya politikasının genel çerçevesi doğrultusunda Tacikistan'da demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü ve kamu yönetimi reformlarını teşvik etmeye yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Türkçe akademik literatürde bu yaklaşımın, AB'nin “normatif güç” anlayışıyla uyumlu olduğu ve bölgedeki ülkelerde kurumsal dönüşümü desteklemeyi amaçladığı vurgulanmaktadır (Muratbekova, 2021). Bu bağlamda söz konusu diyalog mekanizmaları, Tacikistan'ın Avrupa norm ve standartlarına kademeli uyum sağlaması açısından önemli bir platform işlevi görmüştür.

Kurumsal işbirliğinin öne çıkan boyutlarından biri, kamu yönetimi reformları ve yönetim projeleri çerçevesinde yürütülen teknik destek programlarıdır. AB tarafından finanse edilen bu girişimler kapsamında Tacikistan'da yerel yönetimlerin idari kapasitesinin güçlendirilmesi, mali yönetim sistemlerinin modernizasyonu ve yolsuzlukla mücadele mekanizmalarının kurumsallaştırılması hedeflenmiştir. Söz konusu projeler, yalnızca devlet kurumlarının işleyişini daha etkin hâle getirmeyi değil; aynı zamanda kamu hizmetlerinin erişilebilirliğini ve kalitesini

artırmayı amaçlayan yapısal dönüşüm süreçlerini de desteklemiştir. Türkçe akademik literatürde, AB'nin Orta Asya'da uyguladığı bu tür programların uzun vadeli kurumsal kapasite inşasına odaklandığı ve özellikle kırılgan devlet yapılarında yönetsel istikrarın güçlendirilmesine katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Muratbekova, 2021).

Siyasi diyalog sürecinde insan hakları ve demokratikleşme başlıkları, Tacikistan-AB ilişkilerinin normatif boyutunu şekillendiren temel alanlar arasında yer almaktadır. AB, Tacikistan ile yürüttüğü insan hakları diyalogları çerçevesinde ifade özgürlüğü, seçim süreçlerinin şeffaflığı ve yargı bağımsızlığı gibi konularda reform çağrılarında bulunmuştur. Ancak ülkedeki siyasi sistemin giderek merkezileşmesi ve muhalefetin sınırlı hareket alanı, AB'nin normatif hedefleri ile Tacikistan'ın iç siyasi dinamikleri arasında zaman zaman gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna rağmen kurumsallaşmış diyalog mekanizmaları, reform gündeminin tamamen kesintiye uğramasını engellemiş ve taraflar arasındaki siyasi iletişimin sürekliliğini sağlamıştır (Türk, 2017).

Öte yandan güvenlik temelli kurumsal işbirliği, siyasi diyalogun tamamlayıcı ve stratejik bir boyutunu oluşturmaktadır. Tacikistan'ın Afganistan ile sahip olduğu uzun ve hassas sınır hattı, AB açısından sınır güvenliği, terörle mücadele ve organize suçlarla mücadele konularında ülkeyi önemli bir ortak hâline getirmiştir (Muhsin, 2025). AB, teknik yardım programları, kurumsal eğitimler ve kapasite geliştirme projeleri aracılığıyla Tacikistan'ın güvenlik kurumlarının operasyonel etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. Türkçe akademik literatürde, bu tür girişimlerin yalnızca Tacikistan'ın ulusal güvenliğini güçlendirmekle kalmadığı; aynı zamanda Avrupa'nın geniş güvenlik mimarisine dolaylı katkı sunduğu da vurgulanmaktadır (Türk, 2017).

Kurumsal işbirliğinin toplumsal boyutu da Tacikistan-AB ilişkilerinde dikkat çeken alanlardan biridir. AB destekli eğitim projeleri, akademik değişim programları ve sivil toplum girişimleri aracılığıyla ülkede insan sermayesinin geliştirilmesi ve toplumsal kapasitenin artırılması hedeflenmiştir. Bu tür programlar, AB'nin bölgedeki yumuşak güç unsurlarının önemli bir parçası olarak değerlendirilmekte ve uzun vadede kurumsal dönüşüm süreçlerine dolaylı katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte Tacikistan'daki siyasi kısıtlamalar ve sivil toplum üzerindeki denetim mekanizmaları, söz konusu girişimlerin etkisini sınırlayan yapısal faktörler arasında yer almaktadır (Boyun & Gürlek, 2025).

Tacikistan'ın izlediği çok yönlü dış politika yaklaşımı, AB ile kurumsal işbirliğinin niteliğini şekillendiren önemli bir unsur olmuştur. Rusya ve Çin'in bölgedeki güçlü varlığına rağmen Tacikistan, dış politika seçeneklerini çeşitlendirerek AB ile ilişkilerini geliştirmeye ve uluslararası alanda denge kurmaya çalışmıştır. AB ise bu yaklaşımı destekleyerek çok taraflı diplomasi modellerini, bölgesel işbirliği mekanizmalarını ve kurumsal diyalogu teşvik etmiştir. Bu süreçte

siyasi diyalog ve kurumsal işbirliği, 'Tacikistan'ın uluslararası sistemdeki görünürliğini ve diplomatik hareket alanını artıran önemli araçlardan biri hâline gelmiştir (Türk, 2017).

Sonuç olarak Tacikistan ile AB arasındaki siyasi diyalog ve kurumsal iş birliği; yönetim reformları, güvenlik temelli kapasite geliştirme projeleri, insan hakları diyalogları ve toplumsal kalkınma programları üzerinden şekillenen çok katmanlı bir ilişki çerçevesi sunmaktadır. Bu ilişkiler, AB'nin normatif dış politika hedefleri ile Tacikistan'ın istikrar, kalkınma ve uluslararası entegrasyon arayışlarının kesiştiği bir zeminde gelişmektedir. Kurumsallaşmış diyalog mekanizmaları diplomatik ilişkilerin sürekliliğini sağlarken, uzun vadeli reform ve kapasite geliştirme programları Tacikistan'ın küresel sistemle bütünleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Türk, 2017).

Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği

Tacikistan ile AB arasındaki ekonomik ve kalkınma temelli iş birliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin Orta Asya'ya yönelik çok boyutlu dış politika yaklaşımının önemli bir ayağı olarak şekillenmiştir (Mutlu, 2023). Bağımsızlığını kazanmasının ardından ekonomik dönüşüm süreci, altyapı eksiklikleri ve sınırlı kurumsal kapasite gibi yapısal sorunlarla karşı karşıya kalan Tacikistan, AB'nin teknik yardım programları, kalkınma projeleri ve ekonomik reform destekleri açısından öncelikli ortaklardan biri hâline gelmiştir. AB, bölgesel istikrarın güçlendirilmesi, ekonomik çeşitliliğin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin desteklenmesi doğrultusunda Orta Asya ülkeleriyle kapsamlı ekonomik işbirliği mekanizmaları geliştirmiş; bu çerçevede Tacikistan'a yönelik mali destek paketleri, eğitim ve mesleki kapasite geliştirme projeleri ile enerji ve altyapı yatırımlarına yönelik programlar aracılığıyla ekonomik ilişkileri kurumsal bir zemine taşımıştır (Emir, 2024; Boyun & Gürelek, 2025).

AB'nin Tacikistan ile yürüttüğü ekonomik iş birliği politikası, yalnızca ticaret hacminin artırılmasına odaklanmamış; aynı zamanda piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gerekli kurumsal dönüşümlerin desteklenmesini de temel bir öncelik hâline getirmiştir. Bu çerçevede AB destekli programlar aracılığıyla kamu yönetimi reformları, yerel kalkınma girişimleri ve özel sektörün rekabet kapasitesini artırmaya yönelik teknik destek mekanizmaları hayata geçirilmiştir. Özellikle enerji güvenliği ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesine yönelik projeler, Tacikistan'ın bölgesel ekonomik ağlara entegrasyonunu güçlendirmeyi hedeflemiş; Orta Asya'nın jeostratejik konumu ve sahip olduğu doğal kaynak potansiyeli, AB'nin bölgeye yönelik ekonomik ilgisini artıran başlıca unsurlar arasında değerlendirilmiştir (Emir, 2024).

AB'nin kalkınma yardımları çerçevesinde yürüttüğü projeler, Tacikistan'ın ekonomik kırılganlığını azaltmayı ve sürdürülebilir büyüme kapasitesini güçlendirmeyi hedefleyen yapısal dönüşüm araçları olarak öne çıkmaktadır. Özellikle kırsal kalkınma girişimleri, eğitim ve insan sermayesinin geliştirilmesine yönelik programlar ile mesleki kapasite artırma projeleri, uzun vadede ekonomik istikrarı destekleyen temel alanlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda AB, Orta

Asya'daki ekonomik kalkınmayı yalnızca ticari çıkarlar perspektifinden değil; aynı zamanda bölgesel güvenliğin güçlendirilmesi, sosyal eşitsizliklerin azaltılması ve sosyoekonomik istikrarın sağlanması açısından stratejik bir öncelik olarak değerlendirmiştir (Emir, 2024).

Sonuç olarak Tacikistan-AB arasındaki ekonomik ve kalkınma temelli iş birliği, klasik ticaret ilişkilerinin ötesine geçen çok katmanlı ve uzun vadeli bir ortaklık çerçevesi sunmaktadır. Ekonomik reform destekleri, kalkınma yardımları ve bölgesel entegrasyon projeleri aracılığıyla şekillenen bu iş birliği, Tacikistan'ın küresel ekonomiyle bütünleşme sürecini güçlendirmeyi amaçlarken; Avrupa Birliği açısından Orta Asya'da istikrarlı, öngörülebilir ve sürdürülebilir ekonomik ortaklıklar kurma hedefinin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Mutlu, 2023).

Güvenlik ve Bölgesel İstikrar

Tacikistan ile AB arasındaki güvenlik ve bölgesel istikrar ilişkileri, Soğuk Savaş sonrasında Orta Asya'nın artan jeopolitik kırılganlıkları ve özellikle Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri çerçevesinde şekillenmiştir. Afganistan ile uzun ve denetimi zor bir sınıra sahip olan Tacikistan, yalnızca Orta Asya'nın güvenlik dengeleri açısından değil, aynı zamanda AB'nin bölgeye yönelik güvenlik perspektifinde de stratejik bir konuma yerleşmiştir. AB, bölgesel istikrarsızlığın Avrupa güvenliğine dolaylı etkilerini göz önünde bulundurarak; sınır yönetimi, terörizmle mücadele, radikalleşmenin önlenmesi ve sınır aşan organize suçlarla mücadele gibi alanlarda Tacikistan ile kurumsal iş birliğini geliştirmeye yönelmiştir (Türk, 2017).

AB'nin Orta Asya'ya yönelik güvenlik yaklaşımı, doğrudan askerî müdahalelerden çok “yumuşak güvenlik” anlayışı üzerine kuruludur. Bu doğrultuda sınır yönetiminin iyileştirilmesi, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, hukuk devleti ilkelerinin yerleşmesi ve yönetim reformlarının desteklenmesi gibi alanlara öncelik verilmektedir (Efegil, 2008). Özellikle Orta Asya Sınır Yönetimi Programı (BOMCA) ile uyuşturucu kaçakçılığına karşı geliştirilen bölgesel projeler, Tacikistan'ın güvenlik altyapısının güçlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Söz konusu girişimler sayesinde Tacikistan'ın Afganistan sınırındaki kontrol mekanizmaları daha işlevsel hâle getirilmiş, aynı zamanda bölge ülkeleri arasında güvenlik temelli iş birliği ve ortak hareket etme kültürü teşvik edilmiştir (Özalp, 2011).

Tacikistan'ın sahip olduğu jeostratejik konum, yalnızca ulusal güvenlik açısından değil, aynı zamanda büyük güç rekabeti ve bölgesel jeopolitik dengeler bağlamında da dikkat çekici bir önem taşımaktadır (Muhsını, 2025). Rusya ve Çin'in Orta Asya'daki belirgin askerî ve ekonomik varlığı, AB'nin bölgeye yönelik güvenlik politikasını daha çok kurumsal iş birliği, diplomatik diyalog ve normatif araçlar üzerinden şekillendirmesine yol açmıştır. AB, doğrudan askerî müdahaleden kaçınarak sivil güvenlik mekanizmaları, kapasite geliştirme programları ve bölgesel işbirliği girişimleri aracılığıyla istikrarı desteklemeyi amaçlamıştır. Bu yaklaşım, AB'nin güvenlik

politikalarının “normatif güç” anlayışıyla uyumlu bir çizgide ilerlediğini ortaya koymaktadır (Türk, 2017).

Tacikistan’ın iç siyasal yapısı ile ekonomik kırılganlıkları, AB ile yürütülen güvenlik iş birliğinin kapsamını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ülkede görülen ekonomik zorluklar, işsizlik oranlarının yüksekliği ve yoğun dış göç hareketleri gibi sosyoekonomik sorunlar, potansiyel radikalleşme riskleriyle birlikte ele alınmıştır. Bu nedenle AB tarafından desteklenen projeler yalnızca güvenlik kurumlarının teknik kapasitesini artırmaya odaklanmamış; aynı zamanda eğitim, toplumsal kalkınma ve sosyal uyum alanlarını da kapsayacak biçimde tasarlanmıştır. Söz konusu yaklaşım, güvenliğin yalnızca askerî tedbirlerle değil, sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal istikrarla sağlanabileceği anlayışına dayanmaktadır (Ergin, 2024).

Sonuç olarak, Tacikistan-AB ilişkilerinde güvenlik ve bölgesel istikrar boyutu çok katmanlı ve bütüncül bir iş birliği çerçevesi içinde gelişim göstermiştir. Sınır güvenliği, terörizmle mücadele, kurumsal reform süreçleri ve sosyoekonomik kalkınma projeleri aracılığıyla ilerleyen bu iş birliği, bir yandan Tacikistan’ın iç güvenlik kapasitesini güçlendirmeyi, diğer yandan Orta Asya’da daha dengeli ve sürdürülebilir bir bölgesel düzenin oluşmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. AB’nin askerî olmayan güvenlik araçlarına dayanan yaklaşımı, Tacikistan’ın jeostratejik konumu ile birleşerek Avrupa-Orta Asya güvenlik ilişkilerinin önemli ve tamamlayıcı bir boyutunu oluşturmaktadır.

Büyük Güç Rekabeti ve İlişkilerin Sınırlılıkları

Tacikistan-AB ilişkileri, Soğuk Savaş sonrasında gelişen siyasi diyalog kanalları, kalkınma yardımları ve kurumsal iş birliği mekanizmalarına rağmen, Orta Asya’daki büyük güç rekabetinin belirlediği jeopolitik sınırlar içinde şekillenmiştir. Bölgenin tarihsel olarak Rusya’nın güvenlik ve askerî etkisi, Çin’in artan ekonomik ve altyapı yatırımları ile ABD’nin dönemsel stratejik varlığı arasında bir rekabet alanına dönüşmesi, AB’nin normatif ve kurumsal araçlara dayanan dış politika yaklaşımının etki alanını görece daraltmıştır (Türk, 2017). Bu bağlamda AB, doğrudan askerî varlık oluşturmaktan ziyade diplomatik temaslar, kalkınma odaklı projeler ve teknik kapasite geliştirme programları üzerinden bölgedeki varlığını sürdürmüştür. Ancak mevcut güç dengeleri, AB’nin Tacikistan üzerindeki etkisinin büyük ölçüde sivil, ekonomik ve kurumsal alanlarla sınırlı kalmasına yol açmıştır (Emir, 2024; Yesevi, 2020).

Rusya’nın Tacikistan’daki askerî varlığı ve güvenlik alanındaki belirleyici konumu, Tacikistan-AB ilişkilerinin güvenlik boyutunu doğrudan şekillendiren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Tacikistan’ın güvenlik mimarisi büyük ölçüde Rusya ile yürütülen askerî iş birlikleri, kolektif güvenlik düzenlemeleri ve bölgesel güvenlik örgütleri üzerinden yapılandığı için, AB bu alanda doğrudan askerî bir aktör olarak öne çıkmamıştır. Bunun yerine Birlik; sınır yönetimi projeleri, kurumsal reform süreçleri, sivil güvenlik kapasitesinin geliştirilmesi ve teknik destek programları

aracılığıyla daha tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir. Bu yaklaşım, AB'nin bölgedeki güvenlik etkisini dolaylı ve destekleyici bir çerçeveye yerleştirirken, aynı zamanda jeopolitik güç dengelerinin yarattığı sınırlamaları da açık biçimde yansıtmaktadır (Yiğittepe, 2017).

Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Orta Asya'da giderek artan ekonomik etkisi, Tacikistan-AB ilişkilerinin ekonomik boyutunu şekillendiren ve zaman zaman sınırlayan önemli bir unsur olarak öne çıkmıştır. Çin'in hızlı finansman sağlayan ve kısa sürede somut sonuçlar üreten altyapı projeleri, Tacikistan'ın ekonomik tercihlerini doğrudan etkilerken; AB'nin daha uzun vadeli, kurumsal reformlara ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayanan yaklaşımı, ülkenin kısa vadeli ekonomik beklentileriyle her zaman örtüşmemiştir. Bu farklı kalkınma anlayışları, AB'nin bölgedeki ekonomik projelerinin görünürlüğünü ve rekabet gücünü görece sınırlamış; Tacikistan'ın ekonomik ortaklık tercihlerini çeşitlendirirken Çin'in bölgedeki ağırlığını artıran bir dinamik ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2022).

Tacikistan'ın iç siyasal yapısı ve yönetim anlayışı da AB ile ilişkilerin derinleşme düzeyini belirleyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normatif ilkelere dayanan beklentileri ile Tacikistan'daki merkeziyetçi yönetim pratiği arasındaki farklılıklar, zaman zaman ilişkilerde gerilimli alanlar yaratmıştır. AB destekli reform projeleri her ne kadar kurumsal dönüşümü teşvik etmeyi amaçlasa da, yerel kurumsal kapasite eksiklikleri, bürokratik sınırlamalar ve siyasi hassasiyetler nedeniyle uygulama süreçlerinde beklenen sonuçlara her zaman ulaşamamıştır (Emir, 2024).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Tacikistan-AB ilişkileri Orta Asya'daki büyük güç rekabeti ve bölgesel jeopolitik dengeler içinde hem fırsatlar hem de yapısal sınırlamalar barındıran çok boyutlu bir görünüm sergilemektedir. Rusya'nın güvenlik alanındaki belirleyici etkisi, Çin'in artan ekonomik yatırımları ve Tacikistan'ın iç siyasi dinamikleri, AB'nin bölgedeki etki kapasitesini sınırlayan temel faktörler arasında öne çıkmaktadır. Buna rağmen AB; kalkınma yardımları, diplomatik diyalog kanalları ve kurumsal iş birliği mekanizmaları aracılığıyla Tacikistan ile ilişkilerini sürdürmekte, bölgesel istikrarın güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi yönünde uzun vadeli bir katkı sağlamayı hedeflemektedir (Türk, 2017).

Sonuç

Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemde Tacikistan ile AB arasındaki ilişkilerin niteliğini, sınırlarını ve dönüşüm potansiyelini uluslararası ilişkiler kuramsal çerçevesi içinde analiz etmeyi amaçlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni jeopolitik ortam, Tacikistan'ın hem iç siyasal istikrarını kurumsallaştırma hem de dış politika yönelimlerini yeniden tanımlama sürecini beraberinde getirmiştir. Aynı dönemde AB, Orta Asya'yı genişleyen güvenlik anlayışı, enerji arz güvenliği, bölgesel istikrarın desteklenmesi ve normatif değerlerin yaygınlaştırılması bağlamında giderek daha fazla stratejik önem atfettiği bir bölge olarak

değerlendirmiştir. Bu çerçevede Tacikistan ile AB arasındaki ilişkiler, güç kapasitesi açısından belirgin biçimde asimetrik olmakla birlikte kurumsal mekanizmalar aracılığıyla sürdürülebilir bir işbirliği zemini oluşturmuştur.

Araştırma bulguları, Tacikistan-AB ilişkilerinin kurumsal açıdan belirli bir istikrar ve süreklilik sergilemesine rağmen sınırlı bir stratejik derinliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, düzenli siyasi diyalog mekanizmaları ve çeşitli teknik iş birliği programları, iki taraf arasında belirli bir kurumsal yapı oluşturmuştur. Bununla birlikte bu kurumsal çerçeve, ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine ulaşmasını sağlayacak ölçüde kapsamlı bir dönüşüm yaratmamıştır. AB'nin Tacikistan'a yönelik politikalarının çoğu zaman Orta Asya'ya ilişkin daha geniş bölgesel stratejilerin bir uzantısı olarak şekillenmesi, Tacikistan'ın özgün siyasal ve ekonomik dinamiklerinin politika tasarımında sınırlı ölçüde dikkate alınmasına yol açmıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, ilişkilerin belirgin biçimde asimetrik bir karakter taşıdığıdır. AB, sahip olduğu ekonomik kapasite, kurumsal araçlar ve normatif etki alanı sayesinde ilişkilerde daha belirleyici bir aktör olarak konumlanırken, Tacikistan çoğu zaman ekonomik destek ve teknik işbirliği sağlayan bir partner olarak AB ile etkileşim kurmuştur. Bu asimetrik ilişki yapısı, özellikle demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi alanlarda AB'nin normatif beklentileri ile Tacikistan'ın rejim güvenliği ve iç siyasal istikrarı önceleyen yaklaşımı arasında yapısal bir gerilim alanı yaratmıştır.

Normatif Güç Avrupa yaklaşımı çerçevesinde yapılan değerlendirme, AB'nin Tacikistan üzerindeki dönüştürücü etkisinin sınırlı kaldığını göstermektedir. AB, resmî politika belgelerinde reform, iyi yönetim ve demokratikleşme hedeflerini güçlü biçimde vurgulamakla birlikte, Tacikistan'ın güçlü yürütme erkine dayanan siyasal yapısı ve güvenlik merkezli devlet anlayışı bu normatif hedeflerin pratikte hayata geçirilmesini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Bu durum, AB'nin normatif gücünün özellikle otoriter eğilimlerin güçlü olduğu siyasal ortamlarda sınırlı bir etki kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir.

Neorealist perspektiften değerlendirildiğinde ise Tacikistan'ın AB ile ilişkilerinin büyük ölçüde çıkar temelli ve güvenlik odaklı bir çerçevede geliştiği görülmektedir. Afganistan kaynaklı güvenlik riskleri, sınır güvenliği sorunları, radikalleşme tehdidi ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi faktörler Tacikistan'ın dış politika önceliklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda AB ile geliştirilen iş birliği daha çok sınır yönetimi, güvenlik kapasitesinin güçlendirilmesi ve teknik destek programları çerçevesinde anlam kazanmıştır. Tacikistan, AB ile ilişkilerini egemenlik hassasiyetlerini zedelemeyecek ve iç siyasal dengeleri sarsmayacak kontrollü ve sınırlı bir çerçevede sürdürmeyi tercih etmiştir.

Araştırma ayrıca Tacikistan'ın dış politikasında çok yönlü denge stratejisinin belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Tacikistan, Rusya'nın tarihsel ve askerî etkisi ile Çin'in giderek artan

ekonomik nüfuzu arasında denge kurmaya çalışırken, AB'yi alternatif ve tamamlayıcı bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Bu durum, AB'nin Tacikistan açısından tamamen ikincil bir aktör olmadığını; ancak stratejik öncelikler hiyerarşisinde sınırlı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte AB, Tacikistan için uluslararası meşruiyetin güçlendirilmesi, ekonomik destek sağlanması ve dış politika seçeneklerinin çeşitlendirilmesi açısından önemli bir işlev üstlenmektedir.

Bu çalışmanın ulaştığı genel sonuç, Tacikistan ile AB arasındaki ilişkilerin ne yalnızca normatif bir dönüşüm projesi ne de tamamen çıkar temelli pragmatik bir iş birliği olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. Aksine bu ilişkiler, güvenlik kaygıları, kalkınma ihtiyaçları, normatif değerler ve bölgesel jeopolitik dengelerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapı sergilemektedir. AB'nin Orta Asya politikasında normatif söylem ile realist çıkar hesapları arasında gelişen hibrit yaklaşımı, Tacikistan örneğinde açık biçimde gözlemlenmektedir.

Bu çalışma literatüre üç temel katkı sunmaktadır. İlk olarak, Tacikistan-AB ilişkilerini yalnızca normatif güç yaklaşımı ya da yalnızca realist perspektif üzerinden açıklamak yerine, her iki kuramsal yaklaşımı birlikte kullanarak daha bütüncül bir analiz ortaya koymaktadır. İkinci olarak, küçük devletlerin büyük ve normatif iddialara sahip uluslararası aktörlerle ilişkilerinde benimsedikleri çok yönlü denge stratejilerine ilişkin analitik bir çerçeve sunmaktadır. Üçüncü olarak AB'nin Orta Asya'daki rolünü eleştirel bir perspektifle değerlendirerek bölgesel politikaların sınırlılıklarını ortaya koymaktadır. Son olarak, bu araştırma Tacikistan-AB ilişkilerinin geleceğinin hem AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejik önceliklerini daha net biçimde tanımlamasına hem de Tacikistan'ın iç siyasal ve kurumsal dönüşüm kapasitesine bağlı olarak şekilleneceğini ortaya koymaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, AB'nin Orta Asya'daki politikalarını bölgesel karşılaştırmalar çerçevesinde incelemesi ve özellikle küçük devletlerin büyük güç rekabeti içindeki dış politika stratejilerini daha geniş ampirik verilerle analiz etmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Author Contributions

Yoqubjon Ghulomov solely conceived and designed the study, conducted the literature review, analyzed and interpreted the data, drafted the manuscript, and completed all revisions. The author read and approved the final version of the manuscript.

Kaynaklar

Aktürk, U. (2010). Orta Asya ve Kafkasya jeopolitiğinde küresel egemenlik mücadelesi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 14–28.

Asma, Y., & Koca, M. E. (2021, 6 Mayıs). *Avrupa'nın Orta Asya stratejisi*. İNSAMER. [İNSAMER makalesi](#)

Boyun, M., & Gürlek, S. (2025). Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikalarına yönelik bir analiz. *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, 4(2), 100–111.

- Budak, T. (2013). Orta Asya'da küresel jeoekonomik rekabet ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 5(9), 125–142.
- Efegil, E. (2008). Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikasının analizi: Proje bazlı yaklaşımdan stratejik işbirliği anlayışına geçiş. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 8(16), 65–82.
- Emir, M. (2024). Avrupa Birliği'nin gelişen Orta Asya politikası: Ekonomi ve güvenlik stratejisinin karşılaştırmalı analizi (1991–2023). *Gaazi Akademik Bakış*, 18(35), 75–96.
- Ergin, K. (2024). Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikaları. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 147–170.
- Gazel, M. (2022). Ülke tanıtımı: Tacikistan. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 245–252.
- Kafkasyalı, M. S., & Tacibayev, R. (2012). Tacikistan: Kurgusal kuruluştan kurgusal politikalara. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 239–266.
- Kamalov, İ. (2011). *Rusya'nın Orta Asya politikaları* (İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın No. 2). Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Muhsını, A. B. (2025). Afganistan'da Taliban yönetimi: Orta Asya'nın güvenlik tehditleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(1), 856–872.
- Muratbekova, A. (2021, 14 Mart). Avrupa Birliği ve Tacikistan: Refah için yardım. *Avrasya Araştırma Enstitüsü Haftalık E-Bülten* (Sayı 297). <https://www.eurasian-research.org/wp-content/uploads/2021/03/Haftalik-e-bulten-08.03.2021-14.03.2021-No-297-2.pdf>
- Özalp, O. N. (2011). Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikası. *Civilacademy Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 15–38.
- Taflıoğlu, M. S. (2020). Tacikistan iç savaşı. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 107–115.
- Türk, F. (2017). Tacikistan'da dış güçler: Rusya, Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, İran ve Türkiye. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 83–100.
- Yesevi, Ç. G. (2020). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'de uluslararası ilişkiler disipliniinde Orta Asya bölgesiyle ilgili çalışmaların incelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 20(2), 325–354.
- Yiğittepe, L. (2017). Avrupa Birliği'nde güvenlik arayışları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 12–27.
- Yılmaz, S. (2022). Avrupa Birliği'nin Asya'yla ilişkilerinde bölgeler arası bir etkileşim biçimi olarak Asya-Avrupa Diyalogu. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(25), 602–625.